

ІСТОРИЧНІ ВІДНОСИНИ ТУРЕЧЧИНИ З БАЛКАНСЬКИМ РЕГІОНОМ ЯК ОДИН ІЗ ПРОВІДНИХ ЧИННИКІВ АКТИВІЗАЦІЇ ЇЇ СУЧАСНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

Досліджено відносини Туреччини з країнами Балканського регіону від періоду Середньовіччя до початку ХХ ст. Проаналізовано особливості впливу Османської імперії на Балкани на різних етапах історичного розвитку. Описано поступову втрату турками володінь у регіоні до колапсу імперії після закінчення Першої світової війни. Зроблено висновок, що історичні взаємовідносини між Туреччиною та Балканами мають глибоке коріння в минулому, що безпосередньо впливає на сучасну політику Анкари щодо цих країн.

***Ключові слова:** Османська імперія, Балкани, національно-визвольний рух, Турецька республіка.*

Turkey's Historical Ties with the Balkans as One of the Leading Factors in Intensifying its Modern Foreign Policy

The relations of Turkey with the countries of the Balkan region from the Middle Ages to the beginning of the 20th century are studied. The peculiarities of the Ottoman Empire's influence on the Balkans at different stages of historical development are analyzed. Describes the gradual loss of Turkish possessions in the region before the collapse of the empire after the First World War. It is concluded that the historical relations between Turkey and the Balkans have deep roots in the past, which directly affects Ankara's current policy towards these countries.

***Key words:** Ottoman Empire, Balkans, national liberation movement, Republic of Turkey.*

Відносини Туреччини з країнами Балканського регіону глибоко сягають у минуле. Вони є досить потужними та багато в чому зумовлюють основні вектори сучасної зовнішньої політики Анкари. На сьогодні пріоритетним напрямом для турецького уряду є посилення соціально-економічного та культурного впливу на Балкани. У свою чергу для України Туреччина є потенційно важливим партнером у політичній та економічній сфері. Дослідження історичних відносин Туреччини з Балканами дозволить збагнути причини важливої ролі цього регіону в сучасній зовнішній політиці Анкари.

Тож метою нашої розвідки є аналіз історичних зв'язків Туреччини з країнами Балканського регіону в ретроспективі, їхніх особливостей і основних напрямів та впливу на сучасний стан взаємовідносин між регіонами.

Посилена увага Туреччини до Балканського регіону сягає ще періоду Середньовіччя. Уперше турки-османи з'явилися на Балканах у 1352 р. за

часів правління султана Орхана. Діставшись туди за допомогою генуезців, вони взяли участь у місцевій міжусобній боротьбі. Та вже через десять років (1362) турки захопили Адріанополь (сучасне Едірне), зробивши столицею османської держави. Султан Баязид Блискавка (1389–1402 рр.) розширив балканські володіння Туреччини, завоювавши тодішні угорські землі.

Однак жителі балканських країн не сприймали османів винятково як своїх гнобителів. Перебуваючи до цього під владою Візантійської імперії, вони відчували зменшення податків та терпимість до власних релігійних вчень. До того ж, турки не утверджували на захоплених землях кріпосне право [1, с. 39–41].

Період активних завоювань розпочався у XV ст. Найбільш значимою подією цього періоду, звісно, є захоплення Константинополя султаном Мехмедом II Фатіхом (Завойовником) 29 травня 1453 р. Візантійська імперія після 1100 років свого існування була знищена, а її останній імператор Костянтин XI загинув у бою. Це призвело до неабиякого посилення Османської імперії, включення до її складу візантійських територій та перетворення Константинополя на Стамбул і нову столицю могутньої держави. Султан же взяв собі титул Кайзер і Рум («Цезар Риму»).

Трохи пізніше Османська імперія захопила такі країни, як Сербія (1459 р.), Боснія (1463 р.), Албанія (1478 р.) та Герцеговина (1482 р.) [2, с. 93–95]. Порядок, встановлений тут, значно відрізнявся від того, який турки запроваджували в XIV ст. Так, балканців могли позбавити права власності на користь тих воєначальників, котрі завойовували території, чи на користь дервішів, яким давали право користуватися державними землями. Окрім цього, відтепер в османське військо в основному почали яничарів набирати саме з Балкан [2, с. 111–112].

На думку турецького історика І. Ортайли, з XV по XVII ст. Османська імперія збалансовувала Середземномор'я, Східну Європу й Балкани. Цікавим є те, що до XVI ст. турки прагнули збудувати саме Балканську імперію, а потім почали робити з цих територій державу близькосхідно-ісламського типу. Незважаючи на це, Балкани під впливом імперії набули в її культурній структурі власної ідентичності [3, с. 52].

XVIII ст. стає абсолютно новим етапом в історії Балкан під турецькою владою. На думку американського історика Н. Стоуна, ці території переживають справжню кризу як у соціально-економічному, так і в політичному плані. Поширюється невдоволення зміною тімарової системи на чифтликову (аналог кріпосного права). Також Балкани починають кишіти бандитами – башибузуками (вояки іррегулярного війська загонів імперії), проти яких турецька влада створює спеціальну поліцію – арматолес, котра, по суті, нічим від тих же бандитів не відрізнялася [1, с. 145]. Загалом, у XVIII ст. на Балканах вибухає дуже

багато повстань (у Чорногорії, Боснії й Герцеговині, Албанії, півострові Пелопоннес). Стираються межі між бандитами й бунтівними аристократами, мають місце постійні міжкланові конфлікти (клан Бушатлі та клан Тепедлені Алі з Північної Албанії). У результаті такої нестабільної обстановки значно збільшується кількість мігрантів із Балкан до Стамбула [2, с. 549].

Зародки прогресу приходять у 70-х рр. XVIII ст. із Заходу через діяльність місіонерів. Вони займаються стандартизацією освіти та створюють мову для письма. Більшість істориків саме ці події вважають предтечею, зокрема, болгарського національного відродження в XIX ст. [1, с.195].

XIX ст. можна назвати епохою національно-визвольних рухів по всій Європі. Не оминув цей феномен і Балкани. Мали місце повстання в Сербії (1815 р.), грецька революція (1821–1829 рр.), повстання в Сербії 1841 р. тощо. Та абсолютно новий етап починається із 70-х рр. XIX ст. Європейські держави неодноразово порушували перед урядом Туреччини питання про реформи стосовно зрівнювання в правах мусульманського і християнського населення. Проте слабка зацікавленість європейських урядів у вирішенні цього питання і суперечності між державами дозволяли правлячим колам Туреччини ухилятися від реформ. Саме тому всі повстання балканських народів починають ставити собі за мету здобуття незалежності.

Після закінчення російсько-турецької війни 1877–1878 рр. за умовами Сан-Стефанського мирного договору Болгарія, Боснія і Герцеговина мали б отримати автономію, а Румунія, Сербія і Чорногорія – стати незалежними. Такими були вимоги Російської імперії. Вони були трохи пом'якшені на Берлінському конгресі влітку 1878 р. Результатом став Берлінський договір, що ознаменував, по суті, завершення османського панування на Балканах [2, с. 664–665].

Нарешті перша Балканська війна (1912–1913 рр.) стала тим чинником, що сприяв визволенню європейських територій від османського загарбання. У 1912 р. Болгарія, Греція, Чорногорія і Сербія утворили Балканську лігу та напали на Османську імперію 8 жовтня 1912 р. Війна закінчилася сім місяців потому Лондонським миром. Після п'яти століть панування Османська імперія втратила практично всі свої володіння на Балканах [4, с. 121].

Після розпаду Османської імперії в 1918 р. була утворена Турецька республіка на чолі з М. Кемалем (Ататюрком). Президент проголосив республіканізм і секуляризм основними принципами нової держави, максимально відступивши від політики султанів [5, с. 146]. Аж до початку XXI ст. інтерес Туреччини до Балкан згасає, доки в 2002 р. до влади не прийшла Партія справедливості і розвитку на чолі з нинішнім президентом Ердоганом та не взяла курс на неоосманізм.

Отже, турецьке панування на Балканах тривало з кінця XV ст. до початку XX ст., а подекуди – до кінця Першої світової війни. На сучасному етапі в зовнішній політиці Туреччини Балкани знову відіграють ключову роль. Тепер свою присутність тут Анкара прагне закріпити не через політичний контроль, а через посилення передусім соціально-економічних та культурних взаємозв'язків.

Використані джерела та література:

1. Стоун Н. Краткая история Турции. пер. В. Л. Гончарова. Москва: АСТ, 2014. 317 с.
2. Финкель К. История османской империи: Видение Османа. пер. Ю. Яблокова. Москва: АСТ, 2014. 831 с.
3. Ортайли І. Османи на трьох континентах. пер. О. Кульчинського. Львів: Видавництво Анетти Антоненко; Київ: Ніка-Центр, 2019. 208 с.
4. Bregu E. The Causes of the Balkan Wars 1912-1913 and their Impact on the International Relations on the Eve of the First World War. *Mediterranean Journal of Social Sciences*. 2013. № 4. S. 115–122.
5. Шюкрю Ганіоглу М. Ататюрк: біографія мислителя. пер. О. Галенка. Львів: Видавництво Анетти Антоненко; Київ: Ніка-Центр, 2018. 240 с.

О.О. Петраускас

провідний інженер

Інститут історії України НАН України

GRASSROOTS: СТИХІЙНІ АНТИДИСКРИМІНАЦІЙНІ РУХИ У США НА ПРИКЛАДІ BLACK LIVES MATTER

У матеріалі робиться спроба проаналізувати особливості антидискримінаційного руху Black Lives Matter у контексті стихійних «рухів знизу», або Grassroots. BLM виник у США на початку XXI ст. саме як децентралізований суспільно-політичний рух афроамериканців проти невиправданої жорстокості з боку правоохоронних органів. Такі самоорганізовані рухи є невід'ємною рисою громадянського суспільства. Вони постають як дієвий метод впливу громадян задля прийняття позитивних політичних рішень у вирішенні складних проблем.

Ключові слова: *Grassroots, Black lives matter, афроамериканці, США, расові відносини.*

Grassroots: Black Lives Matter as an Example of Anti-Discriminatory Movements in the USA

The article attempts to analyze the specific features of an anti-discrimination movement Black Lives Matter as an example of Grassroots. BLM a rose in the United States at the beginning of the 21st century as a decentralized political and social movement. The root cause was unjustified police violence against African Americans. Such self-organized movements are an essential feature of civil society. It clearly shows that grassroots movements are able to influence on political decision which was based on complex issues.

Key words: *Grassroots, Black Lives Matter, African Americans, USA, racial relations.*